

Eind 2009 werd de prestigieuze Turner Prize toegekend aan Richard Wright voor zijn opmerkelijke muurschilderingen in Tate Modern. Opmerkelijk vanwege de artistieke kwaliteiten, maar vooral omdat zijn abstracte fresco's niet bedoeld zijn om te behouden doch om na enige tijd weer te verdwijnen. Na verloop van tijd worden ze gewoon overgeschilderd om plaats te maken voor een nieuwe tentoonstelling. Hij doet dit met de bedoeling om binnen de kunstwereld de discussie over waardering en behoud van kunstwerken te stimuleren. Over deze radicale manier van agenderen, zegt Wright zelf: "There's already too much stuff in the world. And it buys you a kind of freedom. Not having [paintings] come back to haunt you is a kind of liberation."¹

Waardering en selectie in de praktijk: de aanpak van achterstanden

Door Charles Jeurgens ■

Archivarissen zullen de laatste vergelijking van Wright niet snel maken. De bevrijdende werking die zou kunnen worden toegeschreven aan het niet hebben van archieven is meestal iets voor regimes die wat te verbergen hebben. Toch is ook in ons vakgebied het probleem van de hoeveelheid 'stuff' dominant aanwezig. De discussie erover wordt echter slechts mondjesmaat gevoerd. Max Beekhuis doet zijn best in zijn blogs, maar het aantal reacties is klein. Misschien is het onderwerp niet sexy genoeg of is het voor de meeste archivarissen een te-ver-van-hun-bed-show. Soms lijkt het erop of die discussie elders veel krachtiger wordt gevoerd.

Als we kijken naar gerenommeerde vakbladen als *Archivaria*, *The American Archivist* of *Archival Science* valt op dat met grote regelmaat over het vraagstuk van waardering en selectie wordt geschreven. Ook het in 2009 gepubliceerde boek *From polders to Postmodernism. A concise history of archival theory* van John Ridener handelt, anders dan de titel misschien doet vermoeden, vrijwel in zijn geheel over de theorievorming van

waardering en selectie.

Wat echter opvalt in de meeste literatuur is de exclusieve aandacht voor de theorievorming. De vertaling naar toepassingsmogelijkheden voor de praktijk en het experimenteren met theoretische modellen ontbreken veelal. In dit opzicht speelt Nederland misschien wel een voortrekkersrol.

Wellicht dwong PIVOT internationaal gezien juist respect af, omdat hier op zijn minst werd geprobeerd vanuit theoretische concepten de vertaling te maken naar de praktijk. Maar evenmin mag worden uitgesloten dat het beeld is vertekend, omdat er mogelijk gewoon minder gepubliceerd wordt over de werking van instrumenten waarmee in de praktijk van alledag wordt gewerkt. In de academische wereld bestaat immers over het algemeen lang niet zoveel belangstelling voor de werking van het instrumentarium dan voor de onderliggende concepten. Ik heb dit altijd wat vreemd gevonden, want het uittesten van de werking van theoretische constructies is niet alleen een spannende onderneming, maar kan ook

uitermate vruchtbaar zijn voor de verdere ontwikkeling van de theorievorming.

Bewerking van achterstanden

De methodiek waarvoor twee jaar geleden de basis werd gelegd in het rapport *Gewaardeerd Verleden*, verkeert op dit ogenblik in wat nog het beste als een laboratoriumstadium zou kunnen worden omschreven. Terwijl *Gewaardeerd Verleden* voor een integrale benadering kiest ten aanzien van waardering, selectie en acquisitie en primair ontwikkeld is voor de toekomstige, digitale archiefvorming, worden de instrumenten die op basis van deze visie zijn ontwikkeld nu vooral getest om te zien in hoeverre ze ook een bijdrage kunnen leveren aan de selectie van de reeds gevormde papieren archieven van de rijksoverheid. Gemakshalve wordt die categorie archiefbescheiden als 'achterstanden' aangeduid, terwijl dat op de keper beschouwd natuurlijk slechts ten dele het geval is. Dat neemt niet weg dat de rijksoverheid aan de vooravond van een ongekende archiefbewerkingsoperatie staat.

In totaal is 148 miljoen euro beschikbaar gesteld om binnen tien jaar schoon schip te maken en de papieren archieven (circa 800 km) die tussen 1976 en 2005 zijn gevormd te waarderen, te selecteren, te bewerken dan wel te vernietigen.

Hiervoor wordt een grote nieuwe archiefbewerkinsorganisatie opgebouwd, die onder de naam Doc-Direkt op 1 januari 2010 van start is gegaan. Om deze grote opgave binnen tien jaar te kunnen afronden, is een andere, snellere manier van selecteren en bewerken vereist. Als we de selectiemethode niet zouden veranderen, zo is de inschatting, zal ongeveer 50 jaar nodig zijn om de enorme hoeveelheid archieven te selecteren en te bewerken. Dat is maatschappelijk gezien volstrekt onaanvaardbaar: het is niet alleen onbetaalbaar, maar overheidsarchieven uit de periode 1975-2005 die misschien pas over 30, 40 of 50 jaar voor burgers beschikbaar komen, zijn nauwelijks nog betekenisvol als instrument waarmee verantwoording van het handelen kan worden afgelegd. Daarnaast is er nog een belangrijke reden waarom de bewerking van de reeds gevormde archieven zo snel mogelijk moet worden voltooid. Voorkomen dient te worden dat een soortgelijke situatie ontstaat in de digitale informatiehuishouding, want dan zal het nauwelijks nog mogelijk zijn om gericht en in samenhang te waarderen en te selecteren. Wat dan nog rest is het bedrijven van een vorm van digitale archiefarcheologie. De energie dient dan ook zo snel mogelijk gestopt te worden in het creëren van een duurzame informatiehuishouding, waarin waarderen en selecteren volledig geïntegreerd zijn in het informatiemanagement. Vanuit dat perspectief wordt nu in een aantal pilots onderzocht of de instrumenten die primair ontwikkeld zijn met het oog op het vroegtijdig kunnen waarderen en selecteren in een digitale archiefomgeving, ook op succesvolle wijze ingezet kunnen worden voor de bewerking van de reeds gevormde archieven. Zo zijn waarderen en selecteren van de achterstanden ook een proeftuin voor het toekomstige instrumentarium.

Testen

Sinds begin november 2009 voert het Nationaal Archief, samen met het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM), in een pilot een zogeheten prioriteringsschouw uit. Deze pilot heeft betrekking op zo'n 15 kilometer archiefmateriaal dat in de periode 1976-2005 door het kerndepartement is gevormd. Het doel

van deze pilot is driedelig. In de eerste plaats wordt getest of de uitkomsten van een trendanalyse, systeemanalyse (over de werking van deze instrumenten is uitgebreid verslag gedaan in *Archievenblad* nummers 1 tot en met 3 van 2009) en van de risicoanalyse op eenvoudige manier vertaald kunnen worden naar de archiefbestanden die in de kelders van het departement bewaard worden. Daarnaast zijn we benieuwd of met de inzet van deze instrumenten een versnelling ten opzichte van de bestaande methode kan worden gerealiseerd. Tot slot zijn we benieuwd in hoeverre de resultaten van deze nieuwe manier van waarderen en selecteren inhoudelijk afwijken van de bestaande methode. Daarover kan de pilot inzicht verschaffen, omdat het grootste deel van het genoemde bestand ook al volgens de bestaande selectielijsten is gewaardeerd. De kern van de pilot bestaat uit het toepassen van drie analyses. De drie analyses dienen elk een verschillend doel. De trendanalyse brengt de invloeden vanuit de samenleving in kaart die als zodanig hun stempel (kunnen) hebben gedrukt op het handelen van het ministerie. De risicoanalyse brengt in kaart welke informatie voor het ministerie van vitaal belang is (geweest) voor de bedrijfsvoering, of om zich vanuit een juridisch, politiek en maatschappelijk perspectief te kunnen verantwoorden. Het gaat er bij de risicoanalyse primair om die informatie te identificeren die bij verlies ervan tot grootschalige ongewenste effecten zou (hebben) kunnen leiden (bijvoorbeeld dodelijke slachtoffers, zware politieke gevolgen, grote juridische claims). De systeemanalyse tot slot legt een relatie met de informatie die van vitaal belang is voor het functioneren van de organisatie als zodanig. Zonder Kadaster zouden bijvoorbeeld veel processen tot stilstand komen. Deze hele exercitie is erop gericht om op basis van deze verschillende invalshoeken een rangorde aan te kunnen brengen in het belang van bewerking van de geïdentificeerde bestanden. Dit laatste noemen we prioritering.

Die prioritering is nodig omdat we er ernstig rekening mee moeten houden dat de omvang van het materiaal dat op grond van een autonome waardering voor bewaring in aanmerking komt, veel groter zal zijn dan de beschikbare capaciteit, tijd en geld. We moeten immers niet vergeten dat de benodigde tijd bij gebruik van de bestaande selectie- en bewerkingsmethode veel groter is dan we beschikbaar hebben. Priorite-

ring heeft tot doel om, op basis van de genoemde analyses, ervoor te zorgen dat de meest relevante bestanden voor het kunnen reconstrueren van het overheidshandelen worden geïdentificeerd en veiliggesteld.

Uitvoering

In de afgelopen maanden zijn de verschillende analyses gemaakt. De grootste onderneming was het maken van een analyse van de trends, trendbreuken en hotspots voor zover die een doorwerking hebben gehad binnen de beleidsvelden volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en milieu in de periode 1976-2005. Hieraan zitten nog wel de nodige haken en ogen. Op basis hiervan zijn de organisatorische eenheden binnen VROM geïdentificeerd die zich specifiek met deze ontwikkelingen hebben beziggehouden. Tegelijkertijd is er volgens een van te voren bepaald format een bestandsopname gemaakt van de archieven die in de depots staan, met het doel een koppeling te kunnen maken tussen de uitkomsten van de verschillende analyses en de archiefbestanden die de neerslag zijn van het handelen van het ministerie voor zover ze gerelateerd zijn aan de geïdentificeerde trends, trendbreuken en hotspots. Behulpzaam hierbij was het institutionele overzicht dat de Centrale Archief Selectiedienst (CAS) – sinds 1 januari onderdeel van de nieuwe bewerkingsorganisatie Doc-Direkt – maakte tot op het niveau van directies, met een bijbehorende opsomming van taken en bevoegdheid binnen het ministerie van VROM over de periode 1976-2005. In de komende weken zullen de resultaten van al deze afzonderlijke analyses worden gekoppeld aan de uitkomsten van de bestandsopname (schouw). Dan zal duidelijk worden of en welke rol deze instrumenten kunnen spelen bij het kunnen prioriteren van deze archiefachterstanden. ■

Noten

1 ■ www.guardian.co.uk/artanddesign/2009/dec/08/richard-wright, geraadpleegd 12 december 2009.

Charles Jeurgens ■ hoogleraar Archivistiek en werkzaam bij het Nationaal Archief.